

**UMUMTA'LIM MUASSASALARIDA MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYA
BOSHQARUVINING NAZARIY ASOSLARI***Jurayev Akmal Akbaraliyevich**Bilim va malakalarni baholash agentligi**Namangan viloyati bo'limi yetakchi mutaxassisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta'lim muassasalarida ma'naviy-axloqiy tarbiya boshqaruvining nazariy asoslari to'g'risida ma'lumotlar berilgan

Kalit so'zlar: Boshqaruv, ma'naviy-axloqiy tarbiya, ma'naviyat, ma'rifat, mafkura, axloq, umumta'lim maktabi.

Bugungi globallashib borayotgan dunyoning barqaror va tinch yashayotgan xalqning mustahkam takomil topishiga rahna soladigan, uning madaniyatiga, milliy qadriyatlariga madaniy tarbiya tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan tahdidlarning ko'payib borayotganligi har birimizni yuragimizda hadikni uyg'otmoqda. Nega deganda, yurtimizdagi mavjud uzluksiz ta'lim tizimi aholining beshdan bir qismini qamragan xolos. Mazkur tizimni qamrab olgan yoshlardan tashqari aholining juda katta qismi orasida ta'lim va tarbiya sohasini tizimli yo'lga qo'yishni, bunda milliy qadriyatlarga sodiqlikka erishish zarurati bugungi kunning talabiga aylandi.

Aynan shu jihatdan ta'lim-tarbiya bir tomondan, yuksak madaniyatli jamiyatni barpo etishda asosiy negizi, ikkinchidan esa, barkamol avlodni shakllantirishning ma'rifiy vositasi bo'lib hisoblanadi. Bu sohada yurtimizda barkamol avlodni shakllantirish, yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismonan sog'lom etib tarbiyalash, ularni olib borilayotgan islohotlarning faol ishtirokchisiga aylantirishga qaratilgan chora-tadbirlar izchil amalga oshirilmoqda. Prezidentimiz tomonidan ishlab chiqilgan "Yangi O'zbekiston 2030 strategiyasi"da bu boradagi amalga oshirilishi zarur bo'lgan faoliyat yo'nalishlari aniq-tiniq belgilab berilgan.

Mazkur strategiyada kelgusi 7 yillik muddati ichida, ya'ni 2030 yilgacha erishilishi ko'zda tutilgan maqsadlar islohotlarning bardavom bo'lishidan dalolat beradi. Bu yo'nalishda bog'chalarga bo'lgan ehtiyoj 2030 yilgacha 100 foizga qondiriladi. Maktab yetishmovchiligi muammosi esa 7 yil davomida har yili 500 mingtadan o'quvchi o'rni, jami 2,5 millionta qo'shimcha o'rin yaratish orqali hal qilinishi aytilyapti. O'zbekistondagi bog'cha va maktablarning hammasi filtrlangan ichimlik suvi bilan ta'minlanishi va'da qilindi. Keyingi 7 yilda har bitta bog'chada kompyuter sinfi, har bitta maktabda esa boshlang'ich sinf o'quvchilarining hammasiga yetadigan ta'lim planshetlari bo'ladi. Informatika fanini o'qitish 1-sinfdan boshlanadi. Barcha maktablarga chet eldan chet tili o'qituvchilari olib kelinadi. Chekka hududlarda bepul maktab avtobuslari qatnay boshlaydi.

Bularning barchasi mamlakatimizda sifatli ta'limni amalga oshirish va ma'rifatli avlodni tarbiyalash imkoniyatlarini yanada kengaytiradi, albatta.

Ammo Prezident asarlari hamda mazkur yo'nalishdagi qaror va farmonlarda ushbu sohadagi ishlar tahlili bilan birga, quyidagi muammolar saqlanib qolayotganligiga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan:

birinchidan, yosh avlod ongiga Vatanga sodiqlik va uning taqdiri uchun daxldorlik hissini singdirishga, ularda yot g'oya va qarashlarning salbiy ta'siriga nisbatan mafkuraviy immunitetni shakllantirishga qaratilgan chora-tadbirlar yetarli darajada samara bermayapti;

ikkinchidan, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlikni mustahkamlash, shuningdek, ekstremizm, terrorizm va boshqa buzg'unchi g'oyalarga nisbatan murosasizlikni shakllantirish yuzasidan davlat organlari va jamoat tashkilotlarining faoliyati hamon talab darajasida emas;

uchinchidan, o'quvchi-yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish uchun zarur bo'lgan madaniy-ko'ngilochar obektlar, maktabdan tashqari ta'lim muassasalari, shu jumladan, joylarda turli ijodiy va ta'lim to'garaklari, sport seksiyalarining yetishmasligi bolalarning sog'lom ruhda tarbiyalanishiga va to'g'ri hayot yo'lini tanlashiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda;

to'rtinchidan, o'qituvchi va murabbiylarning ijtimoiy mavqei va nufuzi pasayib ketganligi, ularni moddiy va ma'naviy rag'batlantirish tizimi bugungi kun talabiga mutlaqo javob bermasligi yosh avlodni o'qitish va tarbiyalash hamda mustaqil dunyoqarashini shakllantirish borasida jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda;

beshinchidan, yoshlarning oliy ta'lim muassasalariga qamrab olinish darajasi pastligi, yetakchi xorijiy oliy ta'lim muassasalari bilan o'zaro hamkorlik yetarlicha yo'lga qo'yilmaganligi malakali kadrlarning yetishmasligiga va olib borilayotgan islohotlardan ko'zlangan maqsadga to'liq erishilmasligiga sabab bo'lmoqda;

oltinchidan, sohada qonun buzilishi holatlarining saqlanib qolayotganligi, shu

jumladan, yoshlarni qo'llab-quvvatlashga ajratilayotgan mablag'larning maqsadli sarflanishida nazoratning yetarli darajada emasligi tizimli muammolarni yuzaga chiqarmoqda¹.

Bularning barchasi esa o'z navbatida, bir tomondan, yoshlarni amalga oshirilayotgan islohotlarni yanada chuqurlashtirish jarayonlariga faol jalb etish, ularning huquq va erkinligi hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilishni ta'minlash, ikkinchidan esa, ularning ma'naviy, ma'rifiy va intellektual darajasini yuksaltirish, madaniy saviyasini oshirish, milliy qadriyatlarga sodiqligini yangi bosqichga olib chiqish borasidagi faoliyatni izchil davom ettirishni talab qiladi. Ayni paytda yosh avlodni yuksak ma'naviy qadriyatlar asosida tarbiyalash, huquqiy va siyosiy madaniyatini oshirish, "ommaviy madaniyat" va yot g'oyalar ta'siridan asrash, ularda sog'lom turmush tarzini shakllantirish eng ustuvor vazifalardan biridir.

Afsuski, keyingi yillarda ta'lim tizimida o'z o'rniga ega bo'lgan, dunyoqarashi keng, o'z fuqarolik pozitsiyasida sobit turadigan, har tomonlama barkamol va ma'naviy yetuk yoshlarni tarbiyalashga xizmat qiladigan ayrim ijtimoiy-tarbiyaviy fanlarning o'quv rejalaridan chiqarib tashlanishi, o'quv soatlarining keskin qisqartirilishi milliy taraqqiyot jarayonlariga daxldorlik hissi va faol vatanparvarlik tuyg'usi susayishiga olib kelmoqda.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2021-yil 23-dekabr. <https://president.uz/uz/lists/view/4446>

Ayrim ta'lim muassasalarida bu soha bilan bog'liq ishlarga ikkinchi darajali vazifa sifatida qaralayotgani, ushbu yo'nalishdagi ba'zi fakultet va kafedralarning qo'shib yuborilgani, ularning soni qisqarib, tarkibi esa haddan ziyod kengayib ketgani natijasida mazkur tuzilmalarni boshqarish hamda faoliyatini tashkil qilish samaradorligi pasayib ketgan.

Ijtimoiy-tarbiyaviy fan vakillari, professor-o'qituvchilar faoliyatini tashkil qilishda ushbu soha xususiyatlari va metodologiyasi talablari yetarli darajada hisobga olinmagan, bu boradagi o'quv yuklamalarida dars soatlari ortib ketgan. Bu esa mazkur sohadagi o'qituvchilar faoliyatining samarasi keskin pasayishiga sabab bo'lmoqda.

Milliy o'zlikni anglash va mustahkamlash jarayonlariga turli yot g'oyalarning salbiy ta'siri ortib borayotgan bugungi kun voqeligi Taraqqiyot strategiyasi bilan bog'liq yangilanish sur'atlari, jamiyatimizning rivojlangan davlatlarga xos zamonaviy qiyofasini shakllantirishga qaratilgan keng qamrovli islohotlar bilan birgalikda ijtimoiy-tarbiyaviy fanlar bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirishni talab qilmoqda.

Bugungi voqeliklar nuqtai nazaridan ijtimoiy fanlarning o'tgan davri ortda qoldi, soxta tushuncha va tamoyillarga ehtiyojmand voqelik yo'qoldi. Endilikda nima oq va nimaning qoraligi ham ayon bo'ldi. Aslida, masala bunda emas, chunki u davr o'tdi, uning ijtimoiy fanlari o'tmishga aylandi. Ammo ijtimoiy fanlarning o'zi o'zgardimi? U hayotimizning barcha sohalarida amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonida yangilanib borayotgan jamiyatimiz manfaatlariga xizmat qiladigan, zamonga mos, davr bilan hamnafas va bugungi hayot talablariga javob bera oladigan fanlarga aylana oldimi? Shu sohada xizmat qilayotganlar, ya'ni biz o'z tafakkurimiz, hayotga va fanga munosabatimizni bugungi kun talablariga mos tarzda o'zgartira oldikmi? Bu borada olib borilayotgan tadqiqotlar va himoya qilinayotgan dissertatsiyalarning "foydali ish koeffitsenti" qanday? Ularning qanchasi hozirgi davr talablariga, yangilanayotgan jamiyat ehtiyojlariga javob bera oladi? Bu muhim savollar barchamizni o'ylantiradi, bezovta qiladi, albatta.

Mazkur savollar bilan bog'liq masalalarning bir necha jihati borki, bu avvalo, shu yo'nalishdagi inkor va yangilanish dialektikasini to'g'ri tushunish, ijtimoiy fanlarni davr talablari darajasida o'rgatish, tadqiqotlarni samarali tashkillashtirish va ilmiy kadrlarning salohiyati, eng asosiysi, bu sohada xizmat qilayotgan kishilar, ya'ni barchamizning dunyoqarashimiz va mas'uliyatni his qilishimiz bilan bog'liqligi, shubhasiz.

Jamiyatda kechayotgan ijtimoiy islohotlarning samaradorligi uning fuqarolari ega bo'lgan ma'naviyatga bog'liq. Bular:

- umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik;
- xalqimizning ma'naviy merosini mustahkamlash va rivojlantirish;
- insonning o'z imkoniyatlarini erkin namoyon qilishi;
- vatanparvarlik.

Zero, jamiyat rivojlanishi faqat uning iqtisodiy taraqqiyotinigina emas, balki ma'naviy yuksalishini ham taqozo etadi. Har qanday mafkura kabi O'zbekiston Respublikasi milliy istiqlol

mafkurasining asosiy g'oyalaridan biri ham jamiyatda ma'naviy-axloqiy qarashlarning ustuvorligiga erishish sanaladi.

Ijtimoiy tarbiyaning boshqa turlari kabi ma'naviy-axloqiy tarbiya asosini ham ilg'or milliy, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, xalq pedagogikasi g'oyalari tashkil etadi. Ma'naviyat shaxs, xalq, davlat va jamiyatning kuch-qudrati, taraqqiyoti, imkoniyatlari va istiqbollari belgilab beruvchi ichki ijobiy, ruhiy omildir.

Ma'naviyat (arabcha ma'naviyat» - ma'nolar majmui) mohiyatiga ko'ra ijtimoiy taraqqiyotga ijobiy ta'sir o'tkazuvchi falsafiy, huquqiy, ilmiy, badiiy, axloqiy, diniy tasavvur, tushuncha va g'oyalar majmui hisoblanadi.

Jamiyat ma'naviyati uch muhim soha yo'nalishida amaliy faoliyatni tashkil etish asosida shakllantiriladi:

1-jadval

Jamiyat ma'naviyatining uch asosiy yo'nalishi

Jamiyat ma'naviyati		
<i>Madaniyat</i>	<i>Ma'rifat</i>	<i>Mafkura</i>

Madaniyat ("cultura" so'zidan olingan bo'lib, parvarish qilish, ishlov berish ma'nosini bildiradi) - ijtimoiy taraqqiyot davomida insonlarning faoliyati tufayli qo'lga kiritilib, ularning ijtimoiy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiluvchi moddiy va ma'naviy boyliklar tizimi².

Ma'rifat shaxs ongiga ilmiy bilim, axloq qoidalari hamda ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy me'yorlarni singdirish, ta'lim-tarbiyani takomillashtirish, milliy meros va umuminsoniy qadriyatlarni o'rganish, ularni targ'ib etish maqsadida amalga oshiriladigan tadbirlar tizimi.

Mafkura (arabcha "mafkura" - naqtai nazar va e'tiqodlar tizimi, majmui) jamiyatdagi muayyan siyosiy, huquqiy, axloqiy, diniy, badiiy, falsafiy, ilmiy qarashlar, shuningdek, ma'naviy-axloqiy yuksalish, ma'rifiy-tarbiyaviy ishlarning rivojini ta'minlovchi, ularning maqsad va yo'nalishlarini aniqlashda yetakchi o'rin tutuvchi g'oyalar tizimi.

Har uchala sohaning uzviy birligi asosida jamiyat ma'naviyati yuksaladi. Shunday ekan, bu sohadagi asosiy vazifamiz – milliy qadriyatlarimizni tiklash, o'zligimizni anglash, milliy g'oya va mafkurani shakllantirish, muqaddas dinimizning ma'naviy hayotimizdagi o'rnini va hurmatini tiklash kabi mustaqillik yillarida boshlagan ezgu ishlarimizni izchillik bilan davom ettirish, ularni yangi bosqichga ko'tarish va ta'sirchanligini kuchaytirishdir.

Bu sohadagi ishlarimizning pirovard maqsadi – iymon-e'tiqodi butun, irodasi baquvvat, erkin fuqaro ma'naviyatini shakllantirishdir. Ya'ni, mustaqil dunyoqarashga ega, ajdodlarimizning bebaho merosi va zamonaviy tafakkurga tayanib yashaydigan barkamol shaxs - komil insonni tarbiyalashdan iborat.

² Xolbo'tayeva Dilfuza Usmon qizi Pedagogik mahorat o'quv qo'llanma.

Demak, ma'naviyatli inson bilimli, ma'lum kasb-hunar sohibi, o'z Vatanining sodiq fuqarosidir. O'z davlati qonunlarini biladigan va ularga amal qiladigan, yurti bilan g'ururlana oladigan inson. O'z Vatani boyliklarini saqlaydigan, uni yanada boyitadigan, go'zalliklaridan bahramand bo'ladigan shaxs. U har qanday zararli illatlarga qarashi kurashadigan, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni avaylab asraydigan insondir.

Axloq esa shaxsning xatti-harakatlari, yurish-turishi, turmush tarzi, hayot kechirish tamoyillari, qoidolari, ijtimoiy munosabatlar mazmunini ifodalaydi. Axloq ijtimoiy hodisa sifatida jamiyat ma'naviy-ruhiy hayotida o'ziga xos o'rin tutadi.

“Axloq” (lotincha - xulq-atvor ma'nosini bildiradi) ijtimoiy ong shakllaridan biri bo'lib, ijtimoiy munosabatlar hamda shaxs xatti-harakatini tartibga soladigan qonun-qoidalar majmuidir³.

Axloq - ma'naviyatning tarkibiy qismi sifatida shaxs kamolotining yuqori bosqichi sanaladi. Zero, axloq, axloqiy me'yorlarsiz shaxsning ruhiy va jismonan yetukligining mezonini bo'lgan ma'naviy kamolotga erishib bo'lmaydi. Shuning uchun ham ma'naviy-axloqiy tarbiyada uzviylik, aloqadorlik dialektik xarakterga ega bo'lib, shaxsning ma'naviy-axloqiy shakllanishida muhim sanaladi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning mazmuni. Ma'naviy-axloqiy tarbiya va unga qo'yiladigan talablar bu jamiyatda ma'lum ijtimoiy-axloqiy talablarga mos axloqiy xislatlarni shakllantirish maqsadida o'quvchilar ongi, hissiyotlari hamda xulqiga muvofiq va tizimli ta'sir etishdir.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya vazifalari quyidagilardan iborat:

1. O'quvchilarda ma'naviy-axloqiy ongni shakllantirish.
2. Ularda ma'naviy-axloqiy his-tuyg'ularni tarbiyalash va rivojlan tirish.
3. O'quvchilarda ma'naviy-axloqiy xulq-atvor ko'nikma va odatlarini tarkib toptirish.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya mohiyatiga ko'ra inson ongining jamiyat bilan aloqadorligi, jamiyat oldida burchli ekanligi, o'z xulq-atvorini jamiyat taraqqiyoti darajasiga bog'liqligini tushunishi, jamiyat tomonidan tan olingan axloqiy me'yor, ideal hamda talablarni bajarishda mas'uliyatni his etishi, ma'naviy-axloqiy bilimlarning e'tiqodga aylanishi va bu e'tiqodlarning tizimlili, mustahkam ma'naviy-axloqiy his-tuyg'u va xislatlarni shakllantirish, o'quvchilar tomonidan ma'naviy-axloqiy xulq-atvor jamiyat a'zolariga bo'lgan hurmat-e'tiborni namoyon etuvchi mezonlardan ekanligining anglab yetilishi, ma'naviy-axloqiy odatlarning shakllanishi va boshqalardan iborat.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya mazmunida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni tiklash masalasining kun tartibiga qo'yish zaruriyatining yuzaga kelganligi munosabati bilan tub o'zgarishlar yuz berdi. Eng muhim qadriyat inson omili hisoblanadi. Hayot insonga bir marta beriladi, Shuning uchun ham milliy va umuminsoniy qadriyatlarda uni mazmunli, o'zgalar va o'zining hayoti ma'nosini anglagan holda o'tkazish kerakligi haqida ko'plab rivoyat, hikmat va pand-nasihatlar mavjud.

³ Pedagogika. M .X. Toxtaxodjayeva va boshqalar

Bundan tashqari ta'lim muassasasida o'quvchilarga qadriyat sifatida munosabatda bo'lish ham dolzarb ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Zero, ta'lim tamoyillarida eng muhim, asosiy tamoyillardan biri ta'limni insonparvarlashtirish va demokratlashtirish bo'lib, uning asosiy mohiyati o'quvchi shaxsiga insoniy munosabatda bo'lishni, ta'lim jarayonini erkinlashtirishni talab etadi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyada yana bir eng qimmatli qadriyat erkinlikdir. Ta'limni demokratlashtirish bilan birga shaxs erki va huquqini hurmat qilish rivojlanadi. Bu esa o'z navbatida o'quvchi shaxsida mas'uliyatni his etish, ongli intizomga rioya etish ko'nikmalarini tarbiyalaydi. Shuningdek, vitanparvarlik, xalqlar o'rtasida do'stlik va hamkorlik, ms'uliyatni his etish, burch, or-nomus, vijdonlilik, tartiblilik, adolatlilik va boshqa xislatlar tarbiyasi katta ahamiyatga ega.

Bugungi kunda jinsiy tarbiya, mehnat tarbiyasi yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Sog'lom turmush tarzini tarkib toptirish, ayniqsa, zarurligini kundalik hayot tarzi yanada yaqqol namoyon etmoqda.

Tekinxo'rlik, narkomaniya, tamaki mahsulotlari va spirtli ichimliklarni iste'mol qilish, fahsh, johillik kabi salbiy illatlar ham hayotda uchrab turadi. Bu illatlar insonning axloqiy qiyofasinigina emas, balki o'zini ham yemirib boradi. Inson ham ma'naviy, ham jisman haloq bo'ladi. Shu bois insonning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini tashkil etish ijtimoiy tarbiyaning boshqa yo'nalishlaridan ustun qo'yilishi zarur. Binobarin, ma'naviy-axloqiy tarbiya yosh avlod tarbiyasi bilan bog'liqdir. Agar tarbiyaning boshqa yo'nalishlarida muayyan tarbiya (masalan, jismoniy, huquqiy va boshqalar) u yoki bu tarbiyaviy tadbirlar tizimiga asoslansa, ma'naviy-axloqiy tarbiyada esa har bir tarbiyalanuvchining o'ziga xos xususiyatlarini, shuningdek, tarbiyaviy vaziyatni inobatga olgan holda, yaxlit tarbiyaviy ishlar rejalashtiriladi va unga mos metod hamda usullar tanlanadi.

Tarbiyaviy tadbirlar rejasini ishlab chiqish, tadbirlarni tashkil etishda ma'naviyat, axloq inson ongining shakli, inson madaniyatining bir qismi ekanligi haqidagi tushunga ega bo'lish nazarda tutiladi. Ma'naviyat va axloqning mohiyati, uning me'yorlari va tamoyillari mazmunini tushunish o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy jihatdan fikr yuritishlariga imkon beradi. Natijada ular o'zlari va boshqalarning xatti-harakatlarini ana shu nuqtai nazardan baholaydilar. Ma'naviy-axloqiy tushunchalar, baholash va muhokama yuritish asosida ma'naviy-axloqiy e'tiqod shakllanadi va nihoyat inson xatti-harakati va xulqi aniqlanadi. Ma'naviy-axloqiy e'tiqodga ega inson axloqiy me'yorlar, talablarni ongli bajaradi va ularga hurmat bildiradi. Lekin ma'naviy-axloqiy me'yorlar haqida bilimga ega bo'lish va uni tushunish hali e'tiqodni faoliyatga aylantiradi degan gap emas, ma'naviy-axloqiy bilimlar qachon hayotiy tajribalarda qo'llanilib, o'quvchilar tomonidan ularning faoliyatida namoyon bo'lgandagina shakllangan deyish mumkin.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya tizimida ma'naviy-axloqiy his-tuyg'ular inson tomonidan, uning voqea-hodisalar, kishilar hamda o'z xulqiga nisbatan his-tuyg'ularni uyg'otishga rag'bat paydo qiluvchi tarbiyaviy ishlar tizimli tashkil etilgandagina samarali kechadi. Mazkur tizimda xulq-atvorni shakllantirishga oid tarbiyaviy ishlar aks etadi. Shunga ko'ra ma'naviy-axloqiy xulq-odobga doir xislatlarni shakllantirishga undovchi rag'bat bilan hosil bo'ladigan faoliyat eng asosiy bo'lib hisoblanadi.

Xatti-harakatlar tizimi ma'naviy-axloqiy odatlarni tarkib toptiradi. Bu borada quyidagi talablarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

- ma'naviy-axloqiy tarbiya axloqsizlikka qarshi kurashdagi «kompaniya»ga aylanmay, maqsadga muvofiq, uzluksiz, tizimli va izchil amalga oshirilishi zarur;

- o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy xislatlar va fazilatlarni tarbiyalash faol hayotiy vaziyatlar, axloqiy me'yorlar buzilgan holatlarda tarbiyalanuvchilarning o'z nuqati nazarlarini ifodalashlari bilan amalga oshirilishi;

- shaxsda o'z idealiga intilishiga bo'lgan his-tuyg'ularini uyg'otishga yo'naltirilgan xatti-harakatlarni tashkil etish borasidagi ko'nikmalarni tarbiyalash;

- ma'naviy-axloqiy tarbiyaga doir ishlarni tarbiyalanuvchilarning

tajribasi, tarbiya qoidalarini qabul qilishlari va bunga tayyorliklari, yaxshi va yomon xatti-harakatlarning mohiyatini tushunishlarini hisobga olgan holda amalga oshirish;

- tarbiyalanuvchilarda yuksak ma'naviy-axloqiy sifatlar – insoniylik, insonga hurmat, mehr-saxovat, xushmuomalalik, ijtimoiy munosabatlarni tashkil etishda muomala madaniyati va axloq qoidalariga rioya qilish kabi holatlarni tarkib toptirish;

- fuqarolik madaniyati, ongli intizom, jamoani hurmat qilish va boshqa juda ko'p ma'naviy-axloqiy sifatlar – boshqlarga g'amxo'rlik qilish, odamlarning g'am-tashvishi, quvonchini tushuna olish, o'z manfaatidan o'zgalar manfaatlarini ustun qo'yish, axloqiy me'yorlar hamda mavjud qonunlarga zid xatti-harakatlarni to'xtatolish, ma'lum xatti-harakatlarni amalga oshirishda jamoa a'zolarining fikri bilan o'rtoqlashish, mas'uliyatni his etish kabilarga asoslanishi kerak.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etishda o'quvchilar xatti-harakatlarida ko'zga tashlanadigan salbiy odatlar – jamoa joylarida qattiq gapirish, qo'pol so'zlarni ishlatish, hissiyotga berilish, o'ylamay gapirish, ishonchli bo'lmagan hamda dalillar bilan tasdiqlanmagan voqea-hodisalar haqida fikr yuritish, boshqalarning suhbatini bo'lish, qo'lini silkitib gapirish kabilarning bartaraf etib borilishiga alohida e'tibor qaratish zarur. Arzimas bo'lib ko'ringan, lekin shaxsning kelajak hayoti va kasbiy faoliyatini tashkil etishda, muvaffaqiyatga ega bo'lish yo'lida, zarur bo'lgan bu kabi odatlardan holi bo'lishda o'quvchilarga yordam ko'rsatish o'qituvchilarning muhim vazifalaridan sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2021-yil 23-dekabr.

2. D.U.Xolbo'tayeva "Pedagogik mahorat" T-2023. O'quv qo'llanma.

3. M .X. Toxtaxodjayeva va boshqalar. Pedagogika. T-2024 Darslik.

4. Abduqodirov A. Tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: TDPU, 2020.

5. Rasulova O. Umumta'limda tarbiyaviy ishlar boshqaruvi. – Namangan, 2022.

